

УДК 930.1:929 Кравець]:94(477.43/44)«1917/1921»
DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-35-109-117>

Юрій Зінько

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
кандидат історичних наук, професор (Україна)
e-mail: Zinko56@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4772-6082>

Олександр Кравчук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
кандидат історичних наук, доцент (Україна)
e-mail: ol-kravcuk@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3504-5041>
ResearcherID: <https://publons.com/researcher/1897273/kravchuk-oleksandr/>

Події Української революції 1917 – 1921 рр. на теренах Поділля у дослідженнях професора Миколи Кравця

Анотація. Метою статті є спроба на основі аналізу наукових досліджень, творчої спадщини професора Миколи Кравця висвітлити події військово-політичного, громадського, економічного життя на теренах Поділля у період Української революції 1917 – 1921 рр. та репрезентувати його погляд на значення подій, ідей, людей та інституцій у процесі творення української держави. **Методологія дослідження** ґрунтується на вивченні і критичному аналізі наукових та історико-публіцистичних праць Миколи Кравця. Застосування універсальних дослідницьких принципів історизму, наукової об'єктивності й системності дозволило, на основі представлення регіональної ситуації у подільському краї, проаналізувати основні віхи процесу українського державотворення означеного періоду. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що праці професора Миколи Кравця, який серед перших українських науковців на початку 1990-х рр. розпочав роботу з дослідження історії Української революції, демонструють концептуальну цілісність розуміння подій революції й показують, що в її основі були демократичні цінності та ідея українського державотворення. З'ясовано, що у перші роки незалежності України йому вдалося накопичити значний, раніше недоступний, для вивчення фактичний матеріал, зокрема, й матеріали місцевих газет 1917 – 1921 рр., та підготувати низку досліджень щодо військово-політичних подій означеного історичного періоду на подільських теренах. Також представленням масштабних військових битв на Вінниччині, автор доводить, що вони є доказом боротьби Української Народної Республіки з неукраїнськими арміями та розглядає українські антибільшовицькі повстання як війну проти іноземного чужорідного завойовника. Праці Миколи Кравця вирізняються зваженими історичними оцінками дій окремих осіб революційної доби, аналізом причин поразки Української революції та її вплив на подальшу долю українського народу. **Висновки.** На основі аналізу історіографічної та джерельної бази можна зазначити, що у творчій спадщині професора Кравця М. М. подано осмислення подій Української революції 1917 – 1921 рр., у висвітленні яких автор виходив із державницького підходу, прагнув всебічно показати вміння народу зорганізуватися на місцях задля справи розбудови та захисту української держави. Українська революція зазнала поразки, не досягла своєї остаточної мети, але вона внутрішньо переродила українське суспільство та стала джерелом духовної сили у подальшій боротьбі за українську державність та незалежність.

Ключові слова: Микола Кравець, історія Поділля, Українська революція, армія УНР, національно-визвольна боротьба, українсько-польське співробітництво.

Постановка проблеми. В період незалежності історична реконструкція Української революції 1917 – 1921 рр. стала однією з пріоритетних в українській історіографії, серед якої й праці Миколи Кравця. В них все більше уваги надається висвітленню регіональних революційних процесів, зокрема, місця і ролі подолян в національній революції та державотворенні, участі у формуванні національного війська в УНР тощо. Також автор засобом художнього слова проаналізував основні здобутки та прорахунки учасників національно-визвольних змагань. Праці Миколи Кравця стануть важливою базою для подальшого дослідження й написання історії Української революції.

Аналіз джерел та останніх досліджень. За останні чверть століття з'явився масив документальних публікацій, мемуарних видань, монографій, статей та матеріалів наукових конференцій з історії Української революції. Серед них достойне місце займають видання професора Миколи Кравця, які є прикладом пострадянської регіональної історії та містять

інформацію про події, що відбувалися в подільському краї та його окремих громадах в період УНР [Кравець, 2018]. Важливою джерельною базою цих видань стали матеріали преси 1919 – 1920 рр., зокрема, вінницьких газет «Наш шлях», «Україна», «Хвиля». [Вільшана, 1992; Масловський, 1993; Кравець, 1993]. Чимало подій революційної доби описано у матеріалах Вінницької історико-краєзнавчої конференції [Бабицький, 1992; Гучва, 1992; Масловський, 1996]. Широке коло проблем з повсякденного життя населення краю та учасників революційних подій розкрито в історичному романі «Розп'яття», який опублікований у дванадцятитомному зібранні творів Миколи Кравця [Кравченко, 2004]. Його праці, залучаючи нову інформацію з джерел, зосереджуються на подіях Української революції, які переважно включають висвітлення проблем, що раніше не досліджувались, наприклад, основні аспекти українсько-польського співробітництва, українсько-єврейських взаємин в УНР, військової історії та жорстокого терору влаштованого більшовиками на українських землях.

Метою статті є спроба на основі аналізу наукових досліджень, творчої спадщини професора Миколи Кравця висвітлити події військово-політичного, громадського, економічного життя на теренах Поділля у період Української революції 1917 – 1921 рр. та репрезентувати його погляд на значення подій, ідей, людей та інституцій у процесі творення української держави.

Виклад основного матеріалу. Видатний український історик, доктор історичних наук, професор Микола Миколайович Кравець (1928 – 2011) був родом із Холмщини з села Турковичі. Наприкінці 1944 р. його родина, як і тисячі інших українських сімей, змушена була залишити рідний край та була евакуйована в Радянську Україну, бо Холмщину Москва передала до складу Польської держави, торгуючи українськими землями у власних інтересах.

З переїздом на Наддніпрянщину до м. Апостолового, адже селитися у західних областях України переселенцям з Холмщини заборонялося, Микола Кравець вступив на навчання до Нікопольського педагогічного училища, приміщення якого знаходились на місці колишньої Микитинської Січі. Історія та природа краю, а на той час ще не було Каховського моря і Дніпро омивав водами скелі і камені на своєму шляху, захоплювали молодого студента, якого все більше цікавила історія українського народу. Він зачитувався привезеними з Холмщини книгами істориків М. Грушевського, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, творами західноєвропейських письменників, українською етнографією. Його книги брали читати й викладачі училища, адже такі твори були малодоступні у радянський час. Закінчивши у 1945 р. Нікопольське педагогічне училище, Микола Кравець працював у Ново-Мар'янівській початковій школі Апостолівського району, де, як він згадував, йому передав свій багатий освітянський досвід старий учитель, завідувач школи Й.Ю. Кривокінь [Депортації, 2002].

Микола Кравець залишив гостинну Ново-Мар'янівку, щоб здобути вищу освіту. Після закінчення у 1949 р. Львівського педагогічного інституту, вчителював на Волині, а згодом працював старшим викладачем педагогічного інституту у Станіславі (Івано-Франківськ) й активно займався науковою діяльністю. По завершенню аспірантури у 1954 р. захистив кандидатську дисертацію «Боротьба трудящих Волині проти соціального і національного гніту за возз'єднання з Українською РСР» та у 1965 р., працюючи науковим співробітником Інституту суспільних наук України у Львові, захистив докторську дисертацію «Селянство Східної Галичини та Північної Буковини в другій половині XIX ст.» [Кравець, 2018]. Микола Кравець продовжував активно займатись науковою роботою, працюючи у Львівському університеті ім. І. Я. Франка та Чернівецькому державному університеті [Гальчак, 2013 : 619]. Вимушені переїзди були пов'язані з переслідуванням науковця органами КДБ, які звинувачували вченого в «українському буржуазному націоналізмі».

Багатогранною та плідною була наукова діяльність М. М. Кравця. Він належав до третьої, останньої генерації наукової школи М. С. Грушевського, а його учителем був видатний український історик І. П. Крип'якевич. До кола наукових інтересів вченого входили: історіографія, політичні рухи, соціальний, економічний та культурний розвиток України, політична історія Франції, Німеччини, Польщі. За його авторством вийшли понад 500 друкованих наукових праць, серед яких монографії «Нариси з історії робітничого руху в Західній Україні в 1921–1939 рр.» (1959), «Селянство Східної Галичини і Північної Буковини в другій половині XIX ст.» (1964), «Іван Франко – історик України» (1971), «Нариси з історії селянства Північної Буковини на початку XX ст.» (1998), «Роль Запорізької Січі у визвольній боротьбі українського народу» (1999). М. Кравець автор десятків статей в енциклопедичних виданнях та наукових журналах, член авторського колективу та редакційних колегій видань: «Історія Української РСР» (8 т., 1977–1979), «Історія селянства УРСР» (2 т., 1967), «З історії західноукраїнських земель» (1957, 1958)», «Торжество історичної справедливості» (1968), «Історія міст і сіл. Львівська область» (1968).

У 1975 р. М. Кравець переїхав до Вінниці, де у Вінницькому державному педагогічному університеті очолив кафедру всесвітньої історії та, вже як зрілий науковець, розпочав

досліджувати історію Поділля. Зауважуючи, що «Поділля – це серце України», [Кравченко, 2004 : 239] у 1983 р. М. Кравець долучився до організації Вінницької історико-краєзнавчої конференції й став редактором збірника її тез та повідомлень. До 1998 р. під його керівництвом було видруковано матеріали 19 наукових краєзнавчих форумів. Науковці-історики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського продовжили справу з дослідження історії рідного краю й вже видруковано матеріали 31-ї Вінницької наукової історико-краєзнавчої конференції, яка стала Всеукраїнською.

Значну увагу вчений приділяв опрацюванню джерел з історії Поділля. Сприятливі умови для вивчення відповідних матеріалів доби Української революції 1917 – 1921 рр. – однієї з ключових у новітній історії – склалися наприкінці 1980-х рр. Тоді стали доступними матеріали української періодики часів революції у Вінницькій обласній науковій бібліотеці. За спогадами М. Кравця, його запросили до бібліотеки для визначення доцільності подальшого зберігання у сховищі бібліотеки періодичних видань революційної доби. Наполігши на збереженні цього важливого історичного джерела, він зацікавився подіями на Поділлі періоду УНР.

Вагома частина опрацьованих матеріалів преси доби Української революції була використана для підготовки повідомлень, які друкувалися у збірниках матеріалів Вінницької історико-краєзнавчої конференції. В деяких збірниках матеріалів конференції М. Кравець розміщував кілька повідомлень про події цієї доби. Щоправда, через свою авторську скромність він в одному збірнику своїм прізвиськом позначав лише одну статтю, а для інших використовував псевдоніми: М. М. Бабицький, І. П. Вільшина, І. І. Гучва, М. І. Масловський. Значний науковий доробок М. М. Кравець присвятив подіям 1920 р. У збірнику тез та матеріалів Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції з'явилися публікації: «Зимовий похід 1919 – 1920 рр. і Вінниччина» [Бабицький, 1992], «Газета «Хвиля» про зустріч С. В. Петлюри у Вінниці в 1920 р.» [Вільшина, 1992], «Промова Юзефа Пілсудського у Вінниці 17 травня 1920 р.» [Гучва, 1992], «Вінницька газета «Україна» (1920 р.)» [Кравець, 1993], «Подільська газета «Наш шлях» (1919-1920)» [Кравець, 1996], «Зустріч С. Петлюри в Могилеві-Подільському і Ямполі в 1920 р.» [Масловський, 1996], «Вінницька газета «Хвиля» (1920 р.)» [Масловський, 1993]. У публікаціях М. Кравець торкався важливих воєнно-політичних подій періоду Української революції, аналізував дії УНР і Польщі у війні з більшовицькою Росією.

Під час вивчення документів періоду Української революції у науковця виникла ідея написати роман про події 1917 – 1921 рр., адже, на його переконання, літературна творчість сприяє популяризації історичних знань і створює переконливий образ суспільної ситуації. Микола Кравець є автором 12 художніх романів і повістей, понад 300 оповідань та новел, що вийшли друком у дванадцяти томах.

Долю України після поразки у визвольних змаганнях науковець показав у романі «Розп'яття», над двотомним виданням якого працював протягом 1989 – 1992 рр. За своїм жанром роман тяжіє до документальної прози, адже вчений використав матеріали преси, збірників документів, історичні монографічні дослідження, спогади учасників революції, які саме у той час публікувалися в Україні. Документальний матеріал допоміг автору досить реалістично змалювати долі головних героїв твору, активних учасників тих воєнно-політичних подій та репрезентувати власне бачення й оцінку революційних процесів.

У дев'ятому розділі роману, який автор назвав «Орли», йдеться про події під час «Зимового походу». «Славна епопея» – так високо оцінив автор похід, що тривав 150 днів – із 6 грудня 1919 р. до 5 травня 1920 р., а словами одного з дійових осіб роману він називає його учасників «українськими гарібальдійцями» [Кравченко, 2004а : 437–556].

Микола Кравець захопливо досліджував події періоду «Зимового походу», метою якого було «з'єднання з дивізією Олександра Удовиченка», що вдалося реалізувати після бою з підрозділами 45 більшовицької дивізії біля с. Джугастри на Крижопільщині 5 травня 1920 р. Він розповідав про визволення в ході походу 18 березня 1920 р. Гайсина, 23 квітня – Балти, 1 травня – Тульчина. [Бабицький, 1992 : 58-59]. На той час армії Польщі та УНР розгорнули наступ на більшовицькі підрозділи на теренах Наддніпрянщини. Їх активність, на думку М. Кравця, свідчила, що «українсько-польське співробітництво дійшло апогею» [Масловський, 1993 : 44].

У десятому розділі «Остання спроба» роману «Розп'яття» М. Кравець, аналізуючи дії уряду УНР зазначає, що в умовах жорстокого терору більшовиків на українських землях, йому «довелося хапатись за соломинку». Дослідження змісту таємних конвенцій укладених урядом УНР, дозволило автору стверджувати, що ці «угоди були виявом відчаю, останньою спробою порятунку». І хоча фактично йшлося про «утворення між Росією і Польщею буферної держави», для автора незаперечним є те, що «угоди були великим приниженням українського народу, невеличка держава якого ставилася в залежність від Варшави. Крім того, виходило, що наддніпрянський уряд добровільно погодився віддати Польщі споконвічні українські землі – Східну Галичину, Західну Волинь і Холмщину» [Кравченко, 2004а : 557-559]. Також, автор додає,

.....
що зазвичай «польські воїни йшли на фронт за багатствами» й ілюструє це словами з поширеної військової пісні:

По маетки на Поділля
Шостий полк іде в похід.
Шаблі в руки, списи в руки,
Геть, геть, геть більшовиків! [Кравченко, 2004а : 561]

Микола Кравець зауважував, що у народу збереглася «традиційна недовіра до Варшави. ... Але загал покладався на Симона Петлюру, авторитет якого, незважаючи на поразку Української армії в 1919 році, не тільки не зменшився, а збільшився, бо антинародна політика Москви в Україні вже аж занадто давалася взнаки» [Кравченко, 2004а : 575]. Науковець описав урочисті зустрічі з С. Петлюрою на Поділлі, де було відновлено владу УНР, а приїзд його до Вінниці «став для її мешканців святом» [Кравченко, 2004а : 577]. Під час зустрічі 5 травня 1920 р. у Вінницькій міській думі С. Петлюра зазначав, що «уряд і надалі захищатиме всі революційні здобутки українського народу, національним меншинам на Україні буде забезпечений культурно-національний розвиток» [Вільшина, 1992 : 59]. Такими ж незабутніми були зустрічі С. Петлюри у Могилеві-Подільському 9 травня та Ямполі 10 травня, де на його честь були влаштовані паради військ УНР. С. Петлюра дякував за щирі зустрічі та закликав населення долучатися до роботи з відбудови рідного краю [Масловський, 1996 : 52].

У романі «Розп'яття» подано розлогу змістовну оцінку постаті С. Петлюри, в особі якого, поєднувалася найвища адміністративна й військова влада. Автор писав про енергійну діяльність, послідовність, непідкупність Головного отамана, відзначав такі його риси, як «глибока ідейність, стійкість, віра у перемогу, що запалювала маси» та дійшов висновку про те, що «Марне шукати альтернативної постаті у складному лабіринті подій. Когось більшого український народ не дав. Усе ж саме завдяки Петлюрі вдалося вести важку боротьбу за волю ще тривалий час. ... Безумовно, це найсвітліша постать серед державних керівників тих трагічних років» [Кравченко, 2004b : 31]. Він залишився разом з народом і у важкій ситуації підтримував бойовий дух широких мас, робив усе можливе для врятування української державності. Ім'я Петлюри стало символом волі й державної незалежності українського народу. Утім, у молодій Українській державі таких, як він, було багато. М. Кравець зазначає, що «кожен з них виконував посильну роботу. Вчитель ставав старшиною, а селянин змінював плуг на рушницю» [Кравченко, 2004b : 270].

Микола Кравець, торкаючись важливої події у польсько-українських відносинах – перебування Ю. Пілсудського у Вінниці в травні 1920 р., акцентує увагу на його виступі, в якому польський лідер висловив власну інтерпретацію допомоги УНР у війні з більшовицькою Росією, зазначаючи: «Польща, здобувши найбільший скарб на землі, тобто свободу, вирішила відкинути все те, що загрожує свободі, якнайдалі від своїх кордонів» [Гучва, 1992 : 60].

Для всебічного й повного висвітлення українсько-польського співробітництва на теренах краю М. Кравець використав багатий фактичний матеріал вінницьких газет «Наш шлях», «Україна», «Хвиля», в який переважно позитивно оцінювалися взаємини двох народів, хоч газета «Хвиля» вказувала й на певне «недовір'я селян до польського війська» [Масловський, 1993 : 44]. Адже, наприклад, відступаючи з Наддніпрянщини, траплялися випадки пограбування польськими підрозділами селян, зокрема, у с. Головчинці неподалік Жмеринки. [Кравченко, 2004b : 584].

Цікавили науковця повідомлення вінницьких газет про дії на Поділлі повстанських загонів Волинця, Голуба, Лисогора, які, зокрема, звільнили Літин і змусили більшовиків залишити Липовець, про наступ армії УНР під команду генерала М. Омеляновича-Павленка, а також теми про культурно-освітнє життя в регіоні, діяльність «Просвіти» й організацію навчання в I і II українських гімназіях м. Вінниці. Матеріали періодичних видань стали цінним джерелом з вивчення діяльності українських громадських організацій – Вінницької, Кам'янецької, Київської, Жмеринської національних рад, які брали активну участь у державотворенні в часи Української революції [Масловський, 1993 : 44–45].

Розглядаючи вінницьку газету «Україна» (травень-червень 1920 р.), М. Кравець зауважував, що це видання ніколи не змінювало своїх ідейних позицій, постійно захищало «незалежність Української держави, інтереси народних мас», закликала до державотворення та єдності. Для розкриття суті більшовизму газета використала слова, які належать українському письменнику, родом із Холмщини, В. Островському: «Більшовизм – це вища форма абсолютизму, якого досі світ ще не знав». На сторінках газети публікувалися матеріали про головні державотворчі заходи УНР на Поділлі, діяльність Голови Директорії та Головного отамана С. Петлюри, накази цивільної та військової влади, бойові дії Української армії проти більшовиків, а також аналітичні статті, зокрема, «Діяльність Правительства 16 листопада 1919 – 15 травня 1920 р.», «Закордонна преса про Україну», «Україна й Польща», «Як узято Київ?» та інші. [Кравець, 1993 : 9].

Особливу увагу дослідника привернула публікація в газеті «Україна» від 3 червня 1920 р. «Декларації Правительства Української Народної Республіки». М. Кравець вказує, що це документ, в якому «сповіщалося, що має бути скликаний український парламент, обраний на основі загального, рівного, прямого й таємного голосування. Має бути створений такий суспільний лад, який хоче народ. Уживатися заходи до залучення для відбудови промисловості, приватної ініціативи і приватних засобів. Уряд заявляв, що до остаточного вирішення земельного питання парламентом уся земля повинна залишатися в користуванні селян, які її обробляють». Аналізуючи втілення ідей декларації в житті М. Кравець критикує уряд В. Прокоповича за нерозв'язаність селянського питання, адже задекларувавши збереження землі в користуванні селян і не передавши її їм у приватну власність, «уряд виявляв непослідовність і все ще неподолані хитання» [Кравченко, 2004b : 581]. Лише визнавши приватну власність селян на землю, вважав науковець, можна було здобути їх підтримку. На підтвердження цієї думки він згадує повідомлення газети «Хвиля» у травні 1920 р., де пояснюється позиція селян: «те, що дають йому (селянину – авт.) взимку, забирають восени разом із збіжжям. У результаті, ... поля не засіяні, агротехніка погіршилася, збіжжя нема, насувається примара голоду» [Кравченко, 2004b : 582].

У газеті «Наш шлях», що виходила у Кам'янці-Подільському в листопаді 1919 – травні 1920 р., М. Кравець звернув увагу на матеріали про міжнародні події. Зокрема, у номері від 1 січня 1920 р. повідомлялося про діяльність 19 дипломатичних репрезентацій УНР у 24 державах і Ватикані. Виділено статті «Організація влади на місцях, звільнених від більшовицької окупації» (8 травня 1920 р.) та «Головний отаман в Кам'янці». Зауважено, що газета активно порушувала селянське й кооперативне питання, економічне становище в містах Поділля, селянський рух на Лівобережжі, захищала галицьких братів, друкувала статті про діячів української культури та діяльність Кам'янець-Подільської міської думи, Українського Товариства Червоного хреста [Кравець, 1997 : 50–52].

У романі «Розп'яття» також широко репрезентовані внутрішньополітичні події. Автор підкреслював, що «відновлення української влади населення зустрічало з задоволенням, а попередні державні службовці поверталися до виконання своїх службових обов'язків». Характеризуючи роль Вінниці в УНР, автор пише, що вона «... входила в ритм як тимчасова столиця ... » [Кравченко, 2004b : 575–576].

Торкаючись теми розбрату, роз'єднаності українців, зокрема, критикуючи позицію Н. Махна, М. Кравець робить спостереження: «Ситуація, що склалася на Україні, нагадувала часи жакливої руїни в другій половині XVII століття. Її грабували, нищили, ділили. А свої ж такі ренегати й невігласи потурали цьому, думаючи, що роблять велике добро народові» [Кравченко, 2004b : 599].

Не обійшов М. Кравець теми українсько-єврейських взаємин в УНР, відзначив активну діяльність Міністерства єврейських справ. На думку автора, у перспективі національна політика уряду УНР «повинна була забезпечити мирне співіснування українського народу з національними меншостями». Він зауважував, що до численних єврейських погромів «уряд не мав жодного відношення» [Кравченко, 2004b : 579].

Торкаючись успіхів армії УНР на Поділлі, М. Кравець вказував на вирішальну роль у стримуванні ворога підрозділів армії УНР в районі Замостя, де українські частини, як правий фланг 6-ї польської армії, захищали південно-східну Галичину. Більшовицька 1-а Кінна армія не прибула своєчасно на Західний фронт, адже під час передислокації з півдня на північ вона зіткнулася в районі Замостя з 6-ю дивізією Марка Безручка. Усі спроби протягом 29–31 серпня захопити Замостя зазнали провалу [Кравченко, 2004b : 587–594].

У романі змальовано відчайдушну спробу української армії продовжити боротьбу на Поділлі у жовтні – листопаді 1920 р. Генерал М. Омелянович-Павленко розраховував на можливість тактичних успіхів, адже не міг позбавити народ надії на перемогу після кількох років запеклої й виснажливої боротьби [Кравченко, 2004b : 602].

Вирішальним у поразці Української революції М. Кравець вважав зовнішньополітичний чинник. Він зазначав, що Україна вела національно-визвольну й антиколоніальну боротьбу й прокладала собі власний шлях до повної демократії, до єднання з цивілізованими західними державами. І вона досягла б своєї мети, якби не перешкодили їй іноземні агресори. Відсутність підтримки з боку країн Антанти, автор пояснював тим, що вони «самі володіють великими колоніями». Цікаві роздуми М. Кравця про долю переможців-більшовиків, які «... самі вже зазнавали терору. Продовження існування колоніальної імперії вестиме до зростання їх відсталості й навіть до здичавіння». [Кравченко, 2004 : 324, 607]. Ці роздуми автора суголосні думкам Р. Шпорлюка (США), який зазначав, що територіальна експансія радянської держави стала на перешкоді росіянам у їхніх пошуках власного національного самоусвідомлення [Шпорлюк, 2013 : 206].

Микола Кравець вустами одного з героїв роману резюмує події доби УНР й зазначає, що революція була іспитом для української нації, якою вона не витримала, а «коли ми втратили державу, просвітку не буде. Настане найчорніша епоха в історії українського народу». Поразку Української революції він вважав передумовою подальших катастроф. У той же час символічна назва роману – «Розп'яття», містить заклик до боротьби й надію на перемогу та відродження. Як мовить один з його героїв – «Христа розп'ято, але він воскрес. Я вірю, що після розп'яття раніше чи пізніше й Україна воскресне» [Кравченко, 2004b : 606, 607].

Висновки. Отже, у творчій спадщині професора М.М. Кравця подано осмислення подій Української революції 1917 – 1921 рр., у висвітленні яких автор виходив із державницького підходу, прагнув всебічно показати вміння народу зорганізуватися на місцях задля справи розбудови та захисту української держави. Українська революція зазнала поразки, не досягла своєї остаточної мети, але вона внутрішньо переродила українське суспільство та стала джерелом духовної сили у подальшій боротьбі за українську державність та незалежність. Праці Миколи Кравця є важливим джерелом з подальшого вивчення історії Української революції 1917 – 1921 рр.

Подяка. Висловлюємо щиру вдячність працівникам бібліотек за сприяння у підготовці статті, а також членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Бабицький, М. М.** (1992). *Зимовий похід 1919–1920 рр. і Вінниччина* // Тези доповідей одинадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 3 вересня 1992 р. Вінниця, 58–59.
- Вільшина, І. П.** (1992) *Газета «Хвиля» про зустріч С. В. Петлюри у Вінниці в 1920 р.* // Тези доповідей одинадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 3 вересня 1992 р. Вінниця, 59.
- Гальчак, С. Д.** (2013). *Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі: ХІХ – поч. ХХІ ст.* Вінниця, Меркьюрі-Поділля. 876 с.
- Гучва, І. І.** (1992). *Промова Юзефа Пілсудського у Вінниці 17 травня 1920 р.* // Тези доповідей одинадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 3 вересня 1992 р. Вінниця, 60.
- Депортації.** (2002). *Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади.* У 3-х томах. Т. 3. Спогади. Львів, 235 с.
- Калитко, С. Л. & Кравчук, О. М.** (2010). *Микола Кравець: людина, вчений, патріот* // Освіта, наука і культура на Поділлі. Кам'янець-Подільський, Вип. 16. 286–294.
- Кравець, М.** (1996). *Подільська газета «Наш шлях» (1919-1920)* // Тези доповідей п'ятнадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 14 вересня 1996 р. Вінниця, 50–52.
- Кравець, М.** (2018). *Кравець Микола Миколайович: до 90-річчя від дня народження: біобібліографічний покажчик.* Вінниця, 154 с.
- Кравець, М. М.** (1993). *Вінницька газета «Україна» (1920 р.)* // Тези доповідей дванадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 7 вересня 1993 р. Вінниця, 7–9.
- Кравченко, М.** (2004а) *Зібрання творів у дванадцяти томах.* Вінниця: Просвіта, Т. 4. 552 с.
- Кравченко, М.** (2004b). *Зібрання творів у дванадцяти томах.* Вінниця: Просвіта, Т. 5. 624 с.
- Кравчук, О.** (2008). *Подвижництво Миколи Кравця: Вінницький період у науковій творчості визначного українського історика* // Пульсуючі джерела. Обласна науково-популярна мистецька краєзнавча газета. № 13. 24 листопада.
- Масловський, М. І.** (1993). *Вінницька газета «Хвиля» (1920 р.)* // Тези доповідей дванадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 7 вересня 1993 р. Вінниця, 44.
- Масловський, М. І.** (1996). *Зустріч С. Петлюри в Могилеві-Подільському і Ямполі в 1920 р.* // Тези доповідей п'ятнадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 14 травня 1996 р. Вінниця, 52.
- Шпорлюк, Р.** (2013). *Формування модерних націй: Україна-Росія-Польща.* К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 552 с.

Юрій Зинько

Винницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
кандидат історических наук, професор (Україна)

Александр Кравчук

Винницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
кандидат історических наук, доцент (Україна)

**Українська революція 1917 – 1921 гг. на Подоліє
в дослідженнях професора Ніколая Кравця**

Анотація. *Целью статьи является попытка, на базе анализа научных исследований, творческого наследия профессора Николая Кравца осветить события военно-политической, экономической жизни на Подолье в период Украинской революции 1917 – 1921 гг. и представить его взгляд на значение событий, идей, людей и институтов власти в процессе создания украинского государства. Методология исследования базируется на изучении и критическом анализе научных и историко-публицистических трудов Николая Кравца. Применение универсальных исследовательских принципов историзма, научной объективности и системности позволило, на основании раскрытия региональной ситуации в подольском регионе, дать анализ основным этапам процесса построения украинского государства в исследуемый период. Научная новизна исследования состоит в том, что труды профессора Николая Кравца, который среди первых украинских ученых в начале 1990-х гг. начал работу по исследованию истории Украинской революции, демонстрируют концептуальную целостность понимания событий революции и показывают, что в ее основе были демократические ценности и идея украинской государственности. Установлено, что в первые годы независимости Украины ему удалось собрать значительный, ранее недоступный для изучения фактический материал, в частности, и материалы местной прессы 1917 – 1921 гг., и подготовить ряд исследований по военно-политическим событиям исследуемого исторического периода в подольском крае. А так же раскрытием масштабных военных битв на Винниччине, автор утверждает, что они есть доказательством борьбы Украинской Народной Республики с неукраинскими армиями и рассматривает украинские антибольшевистские восстания как войну против иностранного чужеродного завоевателя. Труды Николая Кравца отличаются взвешенными историческими оценками действий отдельных личностей революционного времени, анализом причин поражения Украинской революции и ее влияние на дальнейшую судьбу украинского народа.*

Выводы. Проанализировав историографию и источниковую базу следует отметить, что в творческом наследии профессора Н. Н. Кравца дана оценка событиям Украинской революции 1917 – 1921 гг., в освещении которых автор исходил из государственного подхода, всесторонне раскрыл стремление народа объединиться для построения и защиты украинского государства. Украинская революция потерпела поражение, не достигла своей окончательной цели, но она внутренне изменила украинское общество и стала источником духовной силы в дальнейшей борьбе за украинскую государственность и независимость.

Ключевые слова: Николай Кравец, история Подолья, Украинская революция, армия УНР, национально-освободительная борьба, украинско-польское сотрудничество.

Yurii A. Zinko

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi Pedagogical University
PhD(History), Professor (Ukraine)

Oleksandr M. Kravchuk

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi Pedagogical University
PhD(History), Associate Professor (Ukraine)

**Events of the Ukrainian Revolution in 1917 – 1921s in Podillya
in the Researches of Professor Mykola Kravets**

Abstract. *The purpose of the article is to cover the events of military-political, social, economic life in Podillya during the Ukrainian Revolution of 1917 – 1921 and to represent his view on the significance of events, ideas, people and institutions based on the analysis of scientific research, creative heritage of Professor Mykola Kravets. in the process of creating the Ukrainian state. The research methodology is based on the study and critical analysis of scientific and historical-journalistic works of Mykola Kravets. The application of universal research principles of historicism, scientific objectivity and systematics allowed, based on the representation of the regional situation in the Podolsk region, to analyze the main milestones of the process of Ukrainian state formation of this*

period. **The scientific novelty** of the study is that the works of Professor Mykola Kravets, who was among the first Ukrainian scholars at the beginning 1990s to study the history of the Ukrainian Revolution, demonstrate the conceptual integrity of understanding the events of the revolution and show that it was based on democratic values and the idea of Ukrainian statehood. It was found that in the first years of Ukraine's independence he managed to accumulate significant, previously inaccessible for study factual material, including materials of local newspapers of 1917 – 1921s, and to prepare a number of studies on military and political events of this historical period in Podolia. Also presenting large-scale military battles in Vinnytsia, the author proves that they are evidence of the struggle of the Ukrainian People's Republic against non-Ukrainian armies and considers the Ukrainian anti-Bolshevik uprisings as a war against a foreign alien conqueror. Mykola Kravets's works are distinguished by balanced historical assessments of the actions of individuals of the revolutionary era, analysis of the causes of the defeat of the Ukrainian revolution and its impact on the future of the Ukrainian people. **Conclusions.** The creative heritage of Professor Kravets MM provides an understanding of the events of the Ukrainian Revolution of 1917 – 1921s, in which the author proceeded from the state approach, sought to demonstrate the ability of people to organize on the ground. development and protection of the Ukrainian state. The Ukrainian revolution was defeated, did not achieve its ultimate goal, but it internally reborn Ukrainian society and became a source of spiritual strength in the further struggle for Ukrainian statehood and independence.

Key words: Mykola Kravets, history of Podillya, Ukrainian revolution, army of the Ukrainian People's Republic, national liberation struggle, Ukrainian-Polish cooperation.

References:

- Babycjkyj, M. M.** (1992). *Zymovyj pokhid 1919–1920 rr. i Vinnychchyna* [Winter campaign of 1919–1920 and Vinnytsia region] // Tezy dopovidej odyadncjatoji Vinnycjkoji oblasnoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 3 veresnja 1992 r. Vinnycja, 58–59. [in Ukrainian]
- Deportaciji.** (2002). *Deportaciji. Zakhidni zemli Ukrajiny kincja 30-kh – pochatku 50-kh rr. Dokumenty, materialy, spoghady* [Deportations. Western lands of Ukraine in the late 30's – early 50's. Documents, materials, memories.]. U 3-kh tomakh. T. 3. Spoghady. Ljviv, 235 s. [in Ukrainian]
- Ghaljchak, S. D.** (2013). Rozvytok krajeznavstva u Skhidnomu Podilli: XX – poch. XXI st. [Development of local lore in Eastern Podillya : XIX – early XXI century] Vinnycja, Merkjuri-Podillja. 876 s. [in Ukrainian]
- Ghuchva, I. I.** (1992). *Promova Juzefa Pilsudskogho u Vinnyci 17 travnja 1920 r.* [Speech by Józef Pilsudski in Vinnytsia on May 17, 1920] // Tezy dopovidej odyadncjatoji Vinnycjkoji oblasnoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 3 veresnja 1992 r. Vinnycja, 60. [in Ukrainian]
- Kalytko, S. L. & Kravchuk, O. M.** (2010). *Mykola Kravec: ljudyňa, vchenyj, patriot* [Mykola Kravets: man, scientist, patriot] // Osvita, nauka i kuljtura na Podilli. Kam'janecj-Podiljsjkyj, Vyp. 16. 286–294. [in Ukrainian]
- Kravchenko, M.** (2004a) *Zibrannja tvoriv u dvanadncjaty tomakh* [Collection of works in twelve volumes]. Vinnycja: Prosvita, T. 4. 552 s. [in Ukrainian]
- Kravchenko, M.** (2004b). *Zibrannja tvoriv u dvanadncjaty tomakh* [Collection of works in twelve volumes.]. Vinnycja: Prosvita, T. 5. 624 c. [in Ukrainian]
- Kravchuk, O.** (2008). *Podvyzhnyctvo Mykoly Kravcya: Vinnycjkyj period u naukovij tvorchosti vyznachnogho ukrajinsjogho istoryka* [Asceticism of Mykola Kravets: Vinnytsia period in the scientific work of a prominent Ukrainian historian] // Puljsujuchi dzherela. Oblasna naukovo-populjarna mystecjka krajeznavcha ghazeta. # 13. 24 lystopada.
- Kravecj, M.** (1996). *Podiljsjka ghazeta «Nash shljakh» (1919-1920)* [Podolsk newspaper "Our Way" (1919–1920)] // Tezy dopovidej p'jatnadncjatoji Vinnycjkoji oblasnoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 14 veresnja 1996 r. Vinnycja, 50–52. [in Ukrainian]
- Kravecj, M.** (2018). *Kravecj Mykola Mykolajovyč: do 90-richchja vid dnja narodzhennja: biobibliografichnyj pokazhčyk* [Kravets Mykola Mykolajovyč : to the 90 th anniversary of his birth : biobibliographic index]. Vinnycja, 154 s. [in Ukrainian]
- Kravecj, M. M.** (1993). *Vinnycjka ghazeta «Ukrajina» (1920 r.)* [Vinnytsia newspaper "Ukraine" (1920)] // Tezy dopovidej dvanadncjatoji Vinnycjkoji oblasnoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 7 veresnja 1993 r. Vinnycja, 7–9. [in Ukrainian]
- Maslovskij, M.I.** (1993). *Vinnycjka ghazeta «Khvylja» (1920 r.)* [Vinnytsia newspaper «Wave» (1920)] // Tezy dopovidej dvanadncjatoji Vinnycjkoji oblasnoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 7 veresnja 1993 r. Vinnycja, 44. [in Ukrainian]
- Maslovskij, M.I.** (1996). *Zustrich S. Petljury v Moghylevi-Podiljsjkomu i Jampoli v 1920 r.* [Meeting of S. Petliura in Mogilev-Podolsky and Yampol in 1920] // Tezy dopovidej p'jatnadncjatoji Vinnycjkoji oblasnoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 14 travnja 1996 r. Vinnycja, 52. [in Ukrainian]
- Shporljuk, R.** (2013). *Formuvannja modernykh nacij: Ukrajina-Rosija-Poljsjha* [Formation of modern nations: Ukraine-Russia-Poland]. K.: DUKh I LITERA, 552 s.

Viljshyna, I. P. (1992) *Ghazeta «Khvylja» pro zustrich S. V. Petljury u Vinnyci v 1920 r.* [The newspaper "Wave" about the meeting of SV Petliura in Vinnytsia in 1920] // *Tezy dopovidej odynadcjatoji Vinnycjkoji oblasnoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji 3 veresnja 1992 r. Vinnycja*, 59. [in Ukrainian]

Статтю надіслано до редколегії 08.02.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 12.03.2021 р.